

Qərənfil Rzayeva²²
XALQ ŞAİRİ SƏMƏD VURĞUNUN SƏNƏTKAR ÖMRÜNƏ
AKADEMİK BAXIŞ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 14 mart 2014-cü il tarixdə AMEA-nın yaranmasının 70 illiyinin qeyd edilməsi ilə əlaqədar imzaladığı sərəncamdan irəli gələn məsələlərə biganə qalmayan akademik İsa Həbibbəyli yubiley münasibətilə dərin araşdırma aparmış və Azərbaycan Elmlər Akademiyasının ilk təsisçilərindən olan akademik Səməd Vurğun Vəkilovun elmi fəaliyyət illərini özündə əks etdirən "Akademik Səməd Vurğun Vəkilov" (2015) adlı, bibliografik xarakterli tədqiqat əsəri yazıb kitab halında çap etdirmişdir.

400-dən çox elmi məqalənin, 12 monoqrafiyanın, 1 orta məktəb dərsliyinin, 28 broşurunun, 21 tərtib kitabının müəllifi olan akademik İsa Həbibbəyli Azərbaycan ədəbi-nəzəri fikrinin inkişafında yorulmaq bilmədən çalışan gətərkəmli ədəbiyyatşünas alim və prinsiplial elm adamıdır.

İsa Həbibbəylinin ədəbiyyatımızın bir çox nəzəri problemlərinin həllinə yönəldilmiş elmi əsərləri ədəbi-elmi ictimaiyyət tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanmış, əsaslı elmi qənaətləri gənc tədqiqatçıların istinad mənbəyinə çevrilmişdir. Onun "Romantik lirikanın imkanları", "Ədəbiyyatnəzəriyyəsi", "Cəlil Məmmədquluzadə: mühiti və müasirləri", "Xalq şairi Məmməd Araz", "Ustad Məhəmmədhusəyn Şəhriyar", "XX əsrin əvvəlləri Azərbaycan yazıçıları", "Ədəbi-tarixi yaddaş və müasirlik", "Ədəbi şəxsiyyət və zaman" və s. əsərləri ədəbiyyatşünaslıq elmimizin inkişafına öz töhfələrini vermişdir.

Qeyd edək ki, İsa Həbibbəyli təkcə ədəbiyyat nəzəriyyəçisi kimi ədəbiyyatın nəzəri problemlərini araşdırmaqla öz elmi fəaliyyətini məhdudlaşdırmamış, sanballı ədəbiyyat tarixi materialları ("Cəlil Məmmədquluzadə: mühiti və müasirləri", "Xalq şairi Məmməd Araz", "Ustad Məhəmmədhusəyn Şəhriyar", "XX əsrin əvvəlləri Azərbaycan yazıçıları") yazmışdır ki, həmin materiallar Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin inkişafında mühüm əhəmiyyətə malikdir.

İsa Həbibbəyli "Akademik Səməd Vurğun Vəkilov" kitabında ilk dəfə olaraq xalq şairi Səməd Vurğunun elmi fəaliyyətindən, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü və vitse-prezidenti kimi elmi fəaliyyətindən bəhs etmişdir.

Elmi redaktoru akademik Akif Əlizadə və elmi rəyçisi akademik Teymur Kərimli olan bu kitab 2015-ci ildə "Elm" nəşriyyatında 1000 tirajla, nəfis tərtibatda nəşr edilmişdir.

Azərbaycan xalqı, ədəbi ictimaiyyət Səməd Vurğunun ən çox poetik istedadla malik, dərin təbli şair kimi tanımışdır. Şeirleri dillər əzbəri olan Səməd Vurğunun elmi fəaliyyətindən ya az danışılmış, ya da heç bəhs olunmamışdır.

İsa Həbibbəylinin yazmış olduğu "Akademik Səməd Vurğun Vəkilov" kitabı: xalq şairimiz Səməd Vurğun dünyasına ayrıca bir baxış təşkil edir. Kitab Səməd Vurğunun təkcə Azərbaycan şairi, Azərbaycan vətəndaşı deyil, həmçinin dərin düşüncəli elm xadimi olmasını ortaya qoyur.

Akademik İsa Həbibbəyli Azərbaycan ədəbiyyatına, ədəbiyyatşünaslıq elminə dərin sədəqət nümayiş etdirirək Səməd Vurğunun həyatı, ictimai və elmi fəaliyyətini işıqlandıranı özünə borc bilmiş və dərin təfərrüatlı, sanballı bir əsər ortaya çıxarmışdır.

Kitabda Səməd Vurğunun dünyaya gəlişindən vəfatına qədər keçən tarixi dövr (1906-1956-cı illər) sanki vərəqlənir, şair və elm adamı olaraq həyatının önəmli tarixləri oxucuların nəzər-diqqətinə çatdırılır.

Azərbaycan ədəbiyyatının XX əsr mərhələsi keşməkeşlərlə zəngin, fikir aynıseqiliyi, mənəvi böhran, repressiyalar, ictimai qınaqlar, siyasi-ideoloji mübarizələr və s. kimi müxtəlifliklər zəminində yaranıb formalaşmışdır. Əsrin əvvəllərindən geniş vüsət almış romantik ədəbiyyat gah pərvazlanmış, gah da qolu-qanadı sındırılaraq poeziyanın səmasından yerə endirilmişdir. Demokratik ədəbiyyatın müəyyən mənadə (Azərbaycanda Sovet hakimiyyətinin qurulandan sonra) yerini vulqar-sosioloji ədəbiyyat tutmaqda idi. Belə bir dövrdə xalq ruhunu oxşayan əsərlər yaratmaq, milli dəyərlərə söykənib söz söyləmək, əsl vətəndaş ləyaqəti nümayiş etdirmək çox çətin və təhlükəli idi. Səməd Vurğun həmin dövrdə şair ləyaqəti və yüksək vətəndaşlıq mövqeyi nümayiş etdirən bir ziyalı kimi akademik İsa Həbibbəylinin diqqətini özünə cəmləyə bilmişdir.

Kitaba daxil edilən "Xalq şairi Səməd Vurğun haqqında söz" məqaləsində İsa Həbibbəyli ənənəyə sadiq qalaraq ilk növbədə Səməd Vurğundan bir söz sərəffı olaraq bəhs etmək qərarına gəlmiş, şairin poetik düşüncələrini açmağa çalışmış və özü üçün tədqiqat obyektı olaraq seçdiyi Səməd Vurğunun azərbaycançılıq ideologiyasını geniş planda şərh etməyə vəzifəli olmuşdur. İsa Həbibbəyli yazır: "Uzun əsrlər ərzində ədəbiyyatda hakim mövqə tutan böyük poeziya nəhənglərinin olduğu bir ədəbiyyatda şair sahəsində yeni mərhələ və ya məktəb yaratmaq çox çətin və məsuliyyətli bir vəzifədir. Fikrimizcə, Azərbaycan poeziyasının çoxəsrlilik tarixində həmin məsuliyyətli və şəərəfli vəzifəni Nizami Gəncəvi, Məhəmməd Füzuli, Molla Pənah Vaqif, Mirzə Ələkbər Sabir, Hüseyn Cavid, Məhəmmədhusəyn Şəhriyar, Səməd Vurğun və Rəsul Rza həyata keçirə bilmişlər" (1, 26).

Müəllif Nizami Gəncəvinin epik poemalar məktəbi yaratmasını, Məhəmməd Füzulinin lirika məktəbinin banisi olmasını, Molla Pənah Vaqifin xalq şeiri əsasında yaranmış yazılı poeziyanın böyük yaradıcısı kimi mövqeyini, Mirzə Ələkbər Sabirin Azərbaycan ədəbiyyatında satirik şeirin qüdrətli yaradıcısı olmasını, Məhəmmədhusəyn Şəhriyarın Cənubi Azərbaycanda anadilli şair məktəbinin banisi, Rəsul Rzanın Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə sərbəst şair məktəbinin banisi olaraq öz möhrünü vurmasını və ən nəhayət, xalq şairimiz Səməd Vurğunun XX əsr Azərbaycan

ədəbiyyatında heca vəznli milli vətənpərvərlik şeirini ədəbi məktəb səviyyəsinə qaldıran böyük sənətkar olmasını fəxrətlə qeyd edir.

Səməd Vurğunun bir şair kimi formalaşmasında özündən əvvəlki ədəbi məktəblərin və dahi sənətkarların rolunu qeyd edən akademik İsa Həbibbəyli şairin poeziyasının ilham qaynaqlarını müəyyənləşdirir. Nizami Gəncəvinin yaradıcılığında dərin ictimai məzmun, Məhəmməd Füzulinin lirikası, Vaqifin xəlqiliyi, həyat eşqi və nikbinliyi, Sabirin yüksək vətəndaşlıq mövqeyi və Cavidin fəlsəfi müdrikliyi Səməd Vurğun poeziyasının qida mənbəyi kimi dəyərləndirilir. "Böyük istedad, qanadlı ilham, dərin ictimai dünyagörüş, vətənpərvərlik və müasirlik Səməd Vurğun şeirinin ilham mənbələridir" – deyən İsa Həbibbəyli, eyni zamanda bu böyük sənətkarın poetik ilhamının qanad çaldığı yüksəklikləri də ifadə edir.

Bu məqalədə İsa Həbibbəylinin tədqiqat obyektini kimi diqqətini çəkən problematik məsələ Səməd Vurğunun azərbaycançılıq məfkurəsidir.

Səməd Vurğunun arxivini araşdıran İsa Həbibbəyli şairin "Azərbaycan epopeyası"ndan bəhs edir və bildirir ki, indiyədək Səməd Vurğunşünaslıqda "Azərbaycan epopeyası"ndan bəhs edilmiş və, şairin özünün vurğuladığı həmin epopeyaya daxil etdiyi 30 poema tədqiqatçılar tərəfindən dəqiq müəyyənləşdirilməmişdir. Akademik İsa Həbibbəyli bu araşdırma ilə tədqiqatçıların diqqətini yenidən Vurğun yaradıcılığına yönəldir və "Azərbaycan epopeyası"nın tam mənzərəsinə yaramaq üçün həmin əsərləri dəqiqləşdirməyi, və ardıcıl, sistemli şəkildə təqdim etməyi Azərbaycan ədəbiyyatşünaslıq elminin qarşısına vəzifə olaraq qoyur.

İsa Həbibbəyli "Azərbaycan epopeyası"na daxil olan əsərlərin Azərbaycan tarixinin ayrı-ayrı səhifələri və milli mənaiviyyatının dərinlikləri haqqında ictimai baxışları özündə etivə etdiyi vuruqlayır və hesab edir ki, Səməd Vurğunun Azərbaycanın milli-mənəvi dəyərlərini, adət-ənənələrini və füsunkar təbiətini özündə əks etdirən sənət əsərləri bir yerdə cəmləndirilərk "Azərbaycan epopeyası" adı altında yenidən nəşr edilə bilər.

Akademik İsa Həbibbəyli Vətəninin 2 minillik tarixinin əsas mərhələsini əks etdirməyi qarşısına vəzifə olaraq qoyan şairin yaradıcılığına – "Azərbaycan epopeyası"na diqqətlə yanaşmaq və ciddi elmi tədqiqatlar aparmaq işini başlıca vəzifə olaraq ədəbiyyatşünaslıq elmi qarşısına duran həlli vacib məsələlərdən sayır.

Məqalədə İsa Həbibbəyli Səməd Vurğunun poemalarında özünü qabaqkı şəkildə bürüzə verən azərbaycançılıq ideologiyasının təhlil obyektinə çevirir. "Bakının dastanı", "Zamanın bayraqdanı", "Muğan", "Aygün" və s. poemalar haqqında fikir söyləyən akademikimiz Səməd Vurğunun milli məfkurəsini bəyan edən faktları açıqlayır və belə qənaətə gəlir ki, xalq şairi Səməd Vurğun xalqına, Vətəninə vuruğunluğunu yüksək bədii səviyyədə əks etdirən qüdrətli sənətkardır.

Kitabın "Səməd Vurğun və elm" adlı bölməsində oxucuların şair kimi tanıyib sevdiiyi Səməd Vurğunun yaradıcılığına başqa bir aspektdən yanaşılır. Onun elmə, alimə verdiyi dəyərdən, bədii əsərlərində və məqalələrində elmin roluna xüsusi diqqət yetirməsi və elmi düşüncəni yüksək qiymətləndirməsindən bəhs edilir. İsa Həbibbəyli haqlı olaraq qeyd edir ki, Səməd Vurğun sənətində elmi də bədii düşüncə qədər milli və bəşəri poeziyanın dayağı funksiyasını yerinə yetirir.

Məlum tarixi mərhələdə hakim siyasi ideologiya elmi dünyagörüşün aparıcı istiqamətini müəyyən etdiyindən elmi-siyasi biliklərə, sovet ideologiyasına yiyələnəndən uğur qazanmaq, zamanın çarpaşığı düşümlərindən yaxa qurtarmaq, ən əsası, sənətdə öz sözümlə deyən bilmək çox çətin məsələ idi. İsa Həbibbəyli qeyd edir ki, Səməd Vurğun bu ideologiyadan dərinləndirən mənimlədiyini üçün cəmiyyəti elmi şəkildə qavraya bilmiş, mövcud ideologiyanın elmin, ədəbi təfəkkürün süzğacından keçirməyi bacarmış, bunun müqabilində müəyyən qədər fərqli şəkildə qəbul edilən, dərk edilən bir ideologiyaya – ümumi baxışların nüvəsini təşkil edən azərbaycançı vətənpərvərlik düşüncəsini dərinləndirən mənimləmiş, həyat və sənət ideali səviyyəsində qəbul etmişdir.

İsa Həbibbəyli kitabın "Səməd Vurğun və elm" bölməsində S. Vurğunun ali təhsil aldığı elm ocaqlarından söhbət açır, onu elm adamı kimi formalaşdıran mühitin mənzərəsini yaradır.

Səməd Vurğunun "Qasım bəy Zakirin həyatı və yaradıcılığı" mövzusunda namizədlik dissertasiyası üzərində işləməsi, dövrünün tanınmış alimləri ilə yaxın münasibətinin olması onun elmi dünyagörüşünün formalaşmasında mühüm bir mərhələ kimi diqqətə çatdırılır. Həminərin Səməd Vurğunun dövrün görkəmli alimlərindən F. Köçəri, B. Çobanzadə, A. Makovelski, İ. Hikmət və başqalarından dərslər alması, onların elmi əsərlərini mütləq etməsi elmi dünyagörüşünün formalaşmasında mühüm amil hesab edilir.

İsa Həbibbəyli Səməd Vurğunun şeirlərində səslənən elmə, təhsilə, biliyə çağırışı onun dahi sənətkarımız Nizami Gəncəvinin yaradıcılığına bəslədiyi dərin məhəbbətdən qaynaqlandığı qənaətinə gəlir və bildirir ki, Səməd Vurğun da Nizami Gəncəvi kimi insan aqlının yalnız elmin nəfəsi ilə insanlığı irəli aparmasına inanır, bəşəriyyətin nicatını elmdə görür.

Yuxarıda qeyd etdik ki, haqqında bəhs etdiyimiz kitab ilk dəfə Səməd Vurğunun elmi fəaliyyətindən və Azərbaycan SSR EA-nın həqiqi üzvü və vitse-prezidenti kimi xidmətlərindən bəhs edir. Kitabın qarşımızda açılan yeni səhifəsi "Səməd Vurğun Azərbaycan Elmlər Akademiyasında" adlanır.

İsa Həbibbəyli tədqiq etdiyi məsələnin hərtərəfli həllinə nail olmaq üçün S. Vurğunun Azərbaycan Elmlər Akademiyasındakı fəaliyyətini üç əsas mərhələyə ayırır. I mərhələdə S. Vurğunun Azərbaycanda ilk akademik qurumların fəaliyyəti dövründəki elmi axtarışları araşdırılır. XX əsrin 30-cu illərində elmlə məşğul olmağa başlayan Səməd Vurğunun ADPI-nin aspirantı olması, "Qasım bəy Zakirin həyatı və yaradıcılığı" mövzusunda namizədlik işi üzərində işləməsi İsa Həbibbəyli tərəfindən elmi əsaslarla araşdırılmış və məlum olmuşdur ki, Səməd Vurğun Vəkilov qısa bir zaman ərzində aspirantura təhsili almış, namizədlik işini başa çatdırıb bilməmişdir. Aparılan araşdırma zamanı Səməd Vurğun Vəkilovun əldə edilən "Ümumi dəftər"ini oxuculara təqdim etməyi özünə borc bilən İsa Həbibbəyli əsər

müəllifinin sərrast düşüncəli elm adamı olması faktını təsdiqləyir. Qasım bəy Zakirin yaradıcılığını analiz edən Səməd Vurğun Vəkilovun elmi yanaşmalarında ədəbiyyatşünaslıq fəaliyyətində o dövr üçün dəbdə olan sosioloji təhlillə müqayisədə real ədəbiyyat tarixçiliyinə, nəzəri dəyərləndirmələrə olan diqqəti kitab müəllifinin nəzərindən yayınmamış, bu araşdırmanı Səməd Vurğunun elmi fəaliyyətinin başlanğıc mərhələsində elmi yaradıcılığın səciyyəvi xüsusiyyətlərini müəyyən etmək baxımından əhəmiyyətli hesab etmişdir.

İsa Həbibbəyli Səməd Vurğunun 1940-cı ildə "Azərbaycanın elmi tarixini yadaq" –deyər tarixçilərimizə ünvanladığı çağırışını yüksək qiymətləndirir və hesab edir ki, bu çağırışda şairlik və elmiliklə eyni səviyyədə milli mövqə xüsusi yer tutur.

Müəllif bildirir ki, Azərbaycan Elmlər Akademiyası təsis edilənə qədər Səməd Vurğun respublikada ictimai və humanitar elmlərin inkişafı üçün böyük səylər göstərmiş, təşəbbüslər irəli sürmüş və elmi mühitin vəzifələrini layiqincə yerinə yetirmişdir.

Şairliklə ədəbi aləmə atılan Səməd Vurğun Vəkilov, sonralar elmi mühitdə yaxından iştirak etmiş, dövrün görkəmli elm və mədəniyyət xadimləri haqqında dəyərli məqalələr yazmış, məruzə və çıxışları ilə daim ədəbi ictimaiyyətin diqqət mərkəzində olmuşdur.

İsa Həbibbəyli Səməd Vurğunun elmi fəaliyyətinin I mərhələsi hesab etdiyi 1931-1945-ci illərdə məhsuldar çalışdığını, dəfələrlə SSRİ Yazıçılar İttifaqının mötəbər iclaslarında, Azərbaycan Yazıçılar İttifaqında keçirilən müşavirə və konfranslarda ədəbi prosesin müxtəlif problemləri haqqında məruzə və çıxışlar etməsini təqdirəlayiq hal kimi yüksək qiymətləndirir.

"Azərbaycan Elmlər Akademiyasının ilk təsisçilərindən biri" adlı məqalədə arxiv sənədləri əsasında fikirlərini sübuta çalışın akademik İsa Həbibbəyli 1945-ci ilin 23 yanvarında SSRİ Nazirlər Sovetinin "Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının yaradılmasının təşkili" haqqında qərar layihəsindən, SSRİ Elmlər Akademiyası Azərbaycan filialının bazasında Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının yaradılması üzrə aparılan hazırlıq işlərindən tarixi faktlarla söhbət açır.

İsa Həbibbəylinin araşdırmalarına əsasən, əvvəlcə Akademiyanın ilk təsisçilərini müəyyən etmək məqsədilə respublikanın ayrı-ayrı elmi-tədqiqat institutlarından, ali məktəb və ictimai təşkilatlardan təklif edilən 41 nəfərdən ibarət ümumi bir siyahı hazırlanmışdır. Bundan sonra namizədlər içərisindən ən layiqli bilinən 24 nəfərin seçilərk rəsmi qaydada yuxarı dövlət qurumuna təqdim olunması təşkil edilmişdir. Həmin siyahı rəsmi dairələrdə təhlil edilmiş və Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvlərinin və təsisçilərinin müəyyən edilməsi üçün konkret elm sahələri üzrə namizədlərin siyahısının tərtib edilməsi tövsiyə olunmuşdur. Bu dəfə 24 nəfərin içərisindən 4 bölmə üzrə 14 nəfərin seçilərk, bəzələrdə lazımi məlumat hazırlanaraq aidiyyəti olan dövlət orqanına göndərilirdi qeyd olunur. Haqqında bəhs etdiyimiz həmin siyahı (əvvəl 24 nəfərlik, sonra isə 14 nəfərlik) kitabda tam şəkildə göstərilmişdir.

İsa Həbibbəylinin təqdim etdiyi həmin material əsasında gördük ki, Səməd Vurğun Vəkilov ilk təsisçilərin siyahısı hazırlanan vaxtdan axıra qədər həmin siyahıda mövqə tutmuş, siyahı dəfələrlə müzakirə olunsada, Səməd Vurğunun adı ilk təsisçilərin sırasından çıxarılmamışdır.

"Azərbaycan Elmlər Akademiyasının ilk təsisçilərindən biri" məqaləsi Azərbaycan Elmlər Akademiyasının yaranma tarixini və elmi bazasını öyrənmək baxımından da olduqca dəyərli bir mənbədir.

Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının İctimai Elmlər Bölməsində təmsil olunan Səməd Vurğun Vəkilovun EA-nın Ümumi yığıncaqlarında, Rəyasət Heyətinin yığıncaqlarında iştirak və çıxışlar etdiyi, İctimai Elmlər Bölməsinin işində fəal çalışdığı bildirilir. İsa Həbibbəyli Səməd Vurğunun akademik kimi elmi fəaliyyətindən, İctimai Elmlər Bölməsinin Büro üzvü kimi akademiyanın elmi mühitində təmsil olunmasını, respublikada elmin inkişafı naminə səylə çalışmasını qeyd edir. Sonda belə bir qənaətə gəlir ki, "Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Səməd Vurğunun tərcümeyi-halının tərkib hissəsinə çevrilmişdir" (I, 75).

Müəllif Səməd Vurğun Vəkilovun elmi fəaliyyətinin II mərhələsi kimi 1945-1953-cü illəri əsas götürür və onun artıq elmi sahəsində akademik rütbə daşıyan ziyalı kimi fəal təmsil olunmasından bəhs edir. Səməd Vurğun Vəkilovun elmi fəaliyyətini mahiyyətini prinsipiallıq və vətəndaş mövqeyində görür.

İ. Həbibbəyli qeyd edir ki, Səməd Vurğunun akademiyanın həqiqi üzvü seçildəndən sonra həm bədii yaradıcılıq sahəsində, həm də elmi fəaliyyətində əhəmiyyətli dönüş yaratmış, əsl fədakarlıq nümunəsi göstərmişdir. Onun "Zəncinin arzuları"(1948), "Muğan"(1949), "Aygün"(1952) və "Zamanın bayraqdanı"(1953) poemaları yeni tarixi dövrün ədəbi hadisəsi kimi yüksək qiymətləndirilmişdir.

Akademik Səməd Vurğun Vəkilovun ömrünün 11 ilini həsr etdiyi akademiya illərini İsa Həbibbəyli ən xırda detallarına qədər öyrənib tədqiq etmiş və həmin tarixi dövrü iki mərhələyə ayırmışdır:

- 1.Səməd Vurğunun Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının akademiki, həqiqi üzvü kimi fəaliyyəti (1945-1953-cü illər);
- 2.Səməd Vurğun Vəkilovun Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının vitse-prezidenti kimi xidmətləri (1954-1956-cü illər).

Səməd Vurğunun həyatını, ədəbi-ictimai və elmi fəaliyyətini dərinləndirən araşdırın əsər müəllifi şairin məhsuldar həyatının hər bir məqamına toxunmuş və qeyd etmişdir ki, Səməd Vurğunun həyatı və elmi fəaliyyəti yalnız Elmlər Akademiyası ilə məhdudlaşmır. O, həmçinin Azərbaycan Yazıçılar İttifaqında da fəaliyyətini davam etdirmiş, çoxcəhətli fəaliyyət və qaynar yaradıcılıq işləri ilə də məşğul olmuşdur.

"M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası tərəfindən tamamilə yenidən tərtib olunan, daha da təkmilləşdirilən bibliografik göstərici Səməd Vurğunun ədəbi və ictimai fəaliyyətini tam şəkildə əks etdirir və 1924- 2016-cı illərdə dərc olunan materialları əhatə edir" (2,14)

İ. Həbibbəyli Səməd Vurğunun böyük ədəbiyyat və elm xadimi kimi Azərbaycan adından mötəbər məclislərdə - plenum, müşavirə, konfrans və mitinqlərdə söz demək vəzifəsinə şərəf və ləyaqətlə yerinə yetirməsinə qürur və iftixar hissi ilə qeyd edir. Kitabda Səməd Vurğun Vəkilovun Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü olduğu vaxtlarda cəsarətli çıxışlarından, ədəbiyyatımızın qorunması və inkişaf etdirilməsi yönündə gördüyü işlərdən də danışılır. Bildirilir ki, Səməd Vurğun Nizami Gəncəvi irsinin arasıdırılması, əsərlərinin ana dilimizə tərcümə olunaraq nəşr edilməsi, ideallarının təbliğ olunması kimi məsələlərə ədəbi ictimaiyyətin diqqətini cəkməyi bacarmış və nəşriyyat planlarına salınması üçün zəruri tədbirlərin həyata keçirilməsinə say göstərmişdir.

1945-1953-cü illər Səməd Vurğunun həyatı və elmi fəaliyyətinin vacib dövrü hesab olunur. Aparılan araşdırma nəticəsində məlum olur ki, akademik Səməd Vurğun Vəkilov həmin illərdə təkcə ədəbiyyatşünaslıq işləri ilə məşğul olmamış, həmçinin ictimai və humanitar elmlərin əsas sahələri üzrə vətəndaş-alim, şair sözü deməyi bacarmış, azərbaycançılıq ideologiyasını dərinləşdirmiş və inkişaf etdirmişdir.

İsa Həbibbəyli akademik Səməd Vurğun Vəkilovun elmi fəaliyyətinin III mərhələsi kimi 1954-1956-cı illəri qeyd edir. "Azərbaycan Elmlər Akademiyasının vitse-prezidenti" adı altında kitabə daxil edilən məqalədə Səməd Vurğun Vəkilovun Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının 29 mart 1954-cü il tarixində keçirilmiş həqiqi üzvlərin Ümumi yığıncağında akademiyanın vitse-prezidenti seçilməsi məsələsindən danışılır və bildirilir ki, Səməd Vurğun Vəkilov bu vəzifəni icra edərkən ölkəmizin elm tarixinin parlaq səhifələrini təşkil edən bir çox işlər həyata keçirmişdir. Bunlardan Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda 3 cildlik "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi"nin hazırlanmasına rəhbərlik etməsi, Tarix İnstitutunda 3 cildlik "Azərbaycan tarixi"nin yaradılmasında xidmətləri, Qobustan qayaüstü rəsmlər abidəsinin üzə çıxarılması və qorunub mühafizə edilməsindəki rolu, həmçinin Azərbaycanda milli terminologiyanın yaradılması işinə say göstərməsi, Azərbaycan yazıçısı və dramaturqu Nəcəf bəy Vəzirovun anadan olmasının 100 illik yubiley tədbirinin təşkilatçısı olması və akademiya "Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti"nin yaradılmasında xidmətləri xüsusilə qeyd edilir.

Səməd Vurğun Vəkilovun elmi fəaliyyətini araşdıran akademik İsa Həbibbəyli onun təxminən 25 il elm cəhəsinə çalışdığını və fəaliyyət dairəsinin müxtəlif elm sahələrini - ədəbiyyatşünaslıq, folklor, dilçilik, tarix, fəlsəfə, arxeologiya, etnoqrafiya və sənətşünaslıq əhatə etdiyini aşkara çıxarır. Sovet Yazıçıların II Ümumittifaq Qurultayında Səməd Vurğunun "Sovet poeziyası haqqında" məruzəsini Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının mühüm elmi hadisəsi sayır.

Əsərlərində rast gəlinən folklor motivləri, həmçinin nəzəri görüşlərində şifahi xalq yaradıcılığı və onun istifadə yolları haqqında söylədiyi qiymətli fikirlər İsa Həbibbəyliyə Səməd Vurğundan bir folklorşünas kimi də danışmağa imkan verir.

İstər bədii, istərsə də elmi əsərlərində tarixçi kimi çıxış etməsi, məsələn, "Vaqif", "Fərhad və Şirin", "Xanlar" dramalarında Azərbaycan tarixinin müəyyən dövrləri haqqında fikir söyləməsi və dövrün mənzərəsini poetik dillə olsa da, əks etdirməsi onun tariximizə dərin bələdçiliyi kimi sübuta yetirilir.(3,18)

Səməd Vurğunun Azərbaycan tarixinin yenidən yazılması yönündə cəsarətli çıxışları, Babək və Koroglu kimi xalqımızın qəhrəmanlıq səhifəsinə öz adını yazmış tarixi şəxsiyyətlər haqqında lazımı səviyyədə danışmağın vacibliyini vurğulaması, tarixçi alimlərə tövsiyələr verməsi onun tarix sahəsində xidmətlərindən danışmağa əsas verir.(4)

İsa Həbibbəyli belə hesab edir ki, Səməd Vurğunun şeirlərində rast gəlinən həyat, dünya, bəşəriyyət və ümumiyyətlə, insanın mənəvi dünyası haqqında düşüncələri onun fəlsəfi dünyagörüşü ilə izah olunmalıdır. Hörmət və Əhrimən, qaranlıq və işıq, xeyir və şər, olum və ölümlər haqqında poetik-fəlsəfi düşüncələri Səməd Vurğun Vəkilovun fəlsəfi elminin inceliklərinə bələdçiliyi kimi qəbul edilməlidir.

İsa Həbibbəyli Səməd Vurğunun Azərbaycan dili və əlifbası uğrunda apardığı mübarizədən də geniş şəkildə bəhs edir. Həmçinin arxeologiya və etnoqrafiya sahəsindəki xidmətlərini də yüksək qiymətləndirir.

Yaratdığı əsərlərdə milli mədəniyyətimizə, adət-ənənələrimizə sədaqəti, xalq həyatının geniş bədii lövhəsini yaratması İsa Həbibbəyliyə onun bir etnoqraf kimi də fəaliyyətindən danışmağa imkan yaradır.

Səməd Vurğun Vəkilovun müxtəlif illərdə yazıb çap etdirdiyi ("Koroğlu" Mirzə Fətəli Axundov adına teatr səhnəsində, "Məhəbbət bərədə", "Solğun çiçəklər" haqqında, "Otello" tamaşası haqqında" və s.) teatr resenziyalarına diqqət çəkən İsa Həbibbəyli akademik həm də sənətşünas kimi fəaliyyətindən bəhs etmişdir.

İ. Həbibbəyli nəticədə belə bir qənaətə gəlmişdir ki, "Universal düşüncə, nəzəri dərinlik və müasirlik Səməd Vurğunun elmi fəaliyyətinin əsas mahiyyətini ifadə edir. Səməd Vurğunun elmi fəaliyyəti yaşadığı dövrün elmi idrak səviyyəsinin fəvqündə dayanmış, Azərbaycan elminin sonrakı inkişaf yoluna işıq salmışdır" (1, 111)

Yekun olaraq onu deyə bilərik ki, İsa Həbibbəylinin yazmış olduğu "Akademik Səməd Vurğun Vəkilov" kitabı Azərbaycanın xalq şairi, görkəmli elm xadimi Səməd Vurğun Vəkilovun çoxcəhətli fəaliyyətini, mənalı və şərəfli ömrü yolunu öyrənmək baxımından olduqca dəyərli və mötəbər bir mənbədir. Kitab eyni zamanda Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının yaranma tarixindən bəhs edən sanballı bir xəzinə və akademik İsa Həbibbəylinin Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı və elm tarixinə layiqli töhfəsidir.

Ədəbiyyat:

1. İsa Həbibbəyli. Akademik Səməd Vurğun Vəkilov. Bakı, "Elm", 2015
2. Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri SƏMƏD VURĞUN (Səməd Yusif oğlu Vəkilov) Bibliografiya və Bakı - 2016
3. Adilxan Bayramov. Səməd Vurğun: ömrü yolu və yaradıcılığında schiflor. Bakı-2015
4. Xeberaz.az. Bölmə/karusel/tshsl/M2. Səməd Vurğunun həyat və yaradıcılığı, 2015.

Xülasə

Azərbaycan xalqı və ədəbi ictimaiyyət Səməd Vurğunun ən çox poetik istedadla malik, dərin təbli şair kimi tanınmışdır. Şeirləri dillər əzbəri olan Səməd Vurğunun elmi fəaliyyətindən ya az danışılmış, ya da heç bəhs olunmamışdır.

Akademik İsa Həbibbəyli Azərbaycan ədəbiyyatına, ədəbiyyatşünaslıq elminə dərin sədaqət nümayiş etdirərək Səməd Vurğunun həyatı, ictimai və elmi fəaliyyətini işıqlandıran özünə borc bilmiş və dərin təfərrüatlı, sanballı bir əsər ortaya çıxarmışdır. Kitabda Səməd Vurğunun dünyaya gəlişindən vəfatına qədər keçən tarixi dövr (1906-1956-cı illər) sanki vərəqlənir, şair və elm adamı olaraq həyatının önəmli tarixləri oxucuların nəzər-diqqətinə çatdırılır.

Məqalədə akademik İsa Həbibbəylinin "Akademik Səməd Vurğun Vəkilov" kitabı haqqında mülahizələr verilir, təhlillər aparılır. Kitab xalq şairimiz Səməd Vurğunun dünyasına ayrıca bir baxış təşkil edir, onun təkcə Azərbaycan şairi, Azərbaycan vətəndaşı deyil, həmçinin dərin düşüncəli elm xadimi olması faktını ortaya qoyur.

Azərbaycan ədəbiyyatının XX əsr mərhələsi kəsməklərlə zəngin, fikir ayrışdırıcı, mənəvi böhran, repressiyalar, ictimai qınaqlar, siyasi-ideoloji mübarizələr və s. kimi müxtəlifliklər zəminində yaranıb formalaşmışdır. Əsrin əvvəllərindən geniş vüsət almış romantik ədəbiyyat gah pərvazlanmış, gah da qolu-qanadı sındırılaraq poeziyanın səmasından yerə endirilmişdir. Demokratik ədəbiyyatın müəyyən mənadə (Azərbaycanda Sovet hakimiyyətinin qurulandan sonra) yerini vulqar-sosioloji ədəbiyyat tutmaqda idi. Belə bir dövrdə xalq ruhunu oxşayan əsərlər yaratmaq, milli dəyərlərə söykənib söz söyləmək, əsl vətəndaş ləyaqəti nümayiş etdirmək çox çətin və təhlükəli idi. Səməd Vurğun həmin dövrdə şair ləyaqəti və yüksək vətəndaşlıq mövqeyi nümayiş etdirən bir ziyalı kimi akademik İsa Həbibbəylinin diqqətini özünə cəmləyibmişdir.

"Akademik Səməd Vurğun Vəkilov" kitabı Azərbaycanın xalq şairi, görkəmli elm xadimi Səməd Vurğun Vəkilovun çoxcəhətli fəaliyyətini, mənalı və şərəfli ömrü yolunu öyrənmək baxımından olduqca dəyərli və mötəbər bir mənbədir. Kitab eyni zamanda Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının yaranma tarixindən bəhs edən sanballı bir xəzinə və akademik İsa Həbibbəylinin Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı və elm tarixinə layiqli töhfəsidir.

Açar sözlər: Səməd Vurğun, sənət adamı, şair, akademik, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, elmi fəaliyyət, ədəbiyyatşünaslıq

ACADEMIC VIEW OF ARTIST LIFE OF PEOPLE'S POET SAMAD VURGUN

Summary

The Azerbaijani people and the literary community have recognized Samad Vurgun as a poet with deepest poetic talent. The poems of Samad Vurgun, whose poems are the language of the languages, have been little or no mention.

Academician Isa Habibbeyli demonstrated deep devotion to Azerbaijani literature, literary criticism, was able to cover the life, social and scientific activities of Samad Vurgun and published a detailed, multifarious work. The book chronicles the birth of Samad Vurgun (1906-1956), as if he were a poet and a scientist and brought to the attention of readers.

The article provides an overview and analysis of the book by Academician Isa Habibbeyli "Academician Samad Vurgun Vekilov". The book provides a separate look at the world of our national poet Samad Vurgun, revealing the fact that he is not only an Azerbaijani poet, a citizen of Azerbaijan, but also a well-thought scientist.

The 20th century of Azerbaijani literature is rich with clergy, dissent, moral crisis, repression, social trials, political and ideological struggles and so on. formed and formed on the basis of such differences. The romantic literature, which has become more prevalent since the turn of the century, has been decimated, and its arm and wings have been shattered from the sky of poetry. To some extent (after the establishment of the Soviet power in Azerbaijan), the democratic literature was occupied by vulgar-sociological literature. It was very difficult and dangerous to create works that resembled the spirit of the people, to speak the national values and to show true civil dignity at that time. Samad Vurgun was able to attract the attention of academician Isa Habibbeyli at that time as an intellectual who demonstrated the poet's dignity and high citizenship.

The book "Academician Samur Vurgun Vekilov" is a very valuable and authoritative source in the study of the great activities of the national poet of Azerbaijan, prominent scientist Samad Vurgun Vekilov, meaningful and honorable way of life. The book is also a significant treasury of the history of the National Academy of Sciences of Azerbaijan and a worthy contribution of academician Isa Habibbeyli to Azerbaijani literary criticism and history.

Keywords: Samad Vurgun, artist, poet, academician, Azerbaijan National Academy of Sciences, scientific activity, literary studies

АКАДЕМИЧЕСКИЙ ВЗГЛЯД НА ХУДОЖЕСТВЕННУЮ ЖИЗНЬ НАРОДНОГО ПОЭТА САМЕДА ВУРГУНА

Резюме

Азербайджанский народ и литературное сообщество признали Самеда Вургуна поэтом с глубочайшим поэтическим талантом. Стихи Самеда Вургуна, чьи стихи являются языком языков, почти не упоминаются.

Академик Иса Габиев продемонстрировал глубокую преданность азербайджанской литературе, литературную критику, сумел осветить жизнь, общественную и научную деятельность Самеда Вургуна и опубликовал подробную, разнообразную работу. В книге рассказывается о рождении Самеда Вургуна (1906-1956), как будто он был поэтом и ученым и доведен до сведения читателей.

В статье дается обзор и анализ книги академика Исы Хабибейли «Академик Самед Вургун Векилев». Книга дает отдельный взгляд на мир нашего национального поэта Самеда Вургуна, раскрывая тот факт, что он не только азербайджанский поэт, гражданин Азербайджана, но и хорошо продуманный ученый.

Азербайджанская литература 20-го века богата духовенством, инакомыслием, моральным кризисом, репрессиями, социальными испытаниями, политической и идеологической борьбой и так далее. формируется и формируется на основе таких различий. Романтическая литература, которая стала более распространенной с начала века, была уничтожена, а ее рука и крылья были разрушены с небес поэзии. В некоторой степени (после установления Советской власти в Азербайджане) демократическая литература была занята вульгарно-социологической литературой. Было очень трудно и опасно создавать произведения, напоминающие дух народа, говорить о национальных ценностях и демонстрировать истинное гражданское достоинство в то время. Самад Вургун смог привлечь внимание академика Исы Хабиббеги в то время как интеллектуал, продемонстрировавший достоинство поэта и его высокую гражданственность.

Книга «Академик Самад Вургун Векилов» является очень ценным и авторитетным источником в исследовании великой деятельности народного поэта Азербайджана, выдающегося ученого Самеда Вургун Векилова, осмысленного и благородного образа жизни. Книга также является значительным сокровищем истории Национальной академии наук Азербайджана и достойным вкладом академика Исы Габиббеги в литературную критику и историю Азербайджана.

Ключевые слова: Самед Вургун, художник, поэт, академик, Национальная академия наук Азербайджана, научная деятельность, литературоведение

Rəyçi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Allahverdiyev Vaqif Saleh oğlu